

Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ - Скопје
Филолошки факултет „Блаже Конески“ – Скопје

ISSN 1409-8571

ГОДИШЕН ЗБОРНИК

ANNUAL

книга 43-44

Скопје, 2017-2018

Издавач: Филолошки факултет „Блаже Конески“ – Скопје
За издавачот: проф. д-р Анета Дучевска, декан на Факултетот

РЕДАКЦИСКИ ОДБОР

д-р Добрила Миловска
д-р Маргарита Велевска
д-р Славица Србиновска
д-р Исмет Османи
д-р Наташа Стојановска - Илиевска

EDITORIAL BOARD

Dr. Dobrila Milovska
Dr. Margarita Velevska
Dr. Slavica Srbinovska
Dr. Ismet Osmani
Dr. Natasha Stojanovska – Ilievska
Адреса: Филолошки факултет „Блаже Конески“, п. фах 567
1000 Скопје, Република Македонија
Address: Faculty of Philology “Blaže Koneski”, PO Box 567
1000 Skopje, Republic of Macedonia

ГОДИШЕН ЗБОРНИК

на Филолошкиот факултет „Блаже Конески“
на Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје, Книга 43-44, 2017-
2018

ANNUAL COLLECTION

Faculty of Philology “Blaže Koneski”
“Ss. Cyril and Methodius” University – Skopje, Volume 43-44, 2017-
2018

Јазична редакција: м-р Андријана Павлова

Печати: Мар-Саж, Скопје

Тираж: 200 примероци

СОДРЖИНА

Книжевност и култура

Академик Луан СТАРОВА

IN MEMORIAM: ЛИЛЈАНА ТОДОРОВА (1934-2017)11

Соња ВИТАНОВА-СТРЕЗОВА

Ајванхо од Сер Волтер Скот.....17

Марија ЃОРЃИЕВА ДИМОВА

Романескните фабулации на историјата31

Милица МИРКУЛОВСКА

Сарматизмот и Сарматите во Полска.....47

Славица СРБИНОВСКА

За етиката на уметникот и политиката на реалноста.....57

Искра ТАСЕВСКА ХАЦИ-БОШКОВА

„Мечта на еден старец“ од Григор Прличев среде
жанровите на македонската литература од 19 век.....81

Јазик и дидактика

Мира БЕЌАР

Изразување јасност при пишување на странски јазик:
компаративна анализа на состави.....99

Јасминка ДЕЛОВА-СИЛЈАНОВА

Фраземи со компонента *срце* во чешкиот
и во македонскиот јазик117

Билјана НАУМОСКА-САРАКИНСКА

Продуктивноста во контекст на зборообразувањето
во англискиот јазик.....125

Елена ОНЧЕВСКА АГЕР

Преку глобални компетенции за наставниците
до глобални компетенции за учениците147

Исмет ОСМАНИ

Основна форма на морфонолошките промени во албанскиот јазик...161

Симон САЗДОВ

Брилијантноста на Огнен Чемерски во неговиот
Моби Дик од зборообразувачки аспект.....173

Емилија САРЖОСКА-ГЕОРГИЕВСКА

Водечки принципи и ориентации во наставата по пишување
на англиски (J2) како странски јазик189

Ајтен КАМИЛИ

Социјалните јазични варијанти на младите Албанци во Струга.....213

Преведување и толкување

Милена САЗДОВСКА-ПИГУЛОВСКА

Усогласување на терминологијата
на Европската Унија преку Евровок229

Лидија ТАНУШЕВСКА

За неколку полски модуланти и за нивното значење
во текстот на книжевниот превод.....237

Есеи на студенти

Марија БОШКОВСКА

Од поезија до поетика во творештвото на Блаже Конески257

Мања ВЕЛИЧКОВСКА

Како го читам Блаже Конески денес269

Анамарија МИЛОШЕВСКА

Конески за јазикот и јазикот за Конески281

Експозеа од докторски трудови

Анета НАУМОСКА

Категоријата *број* во англискиот и во македонскиот јазик.....295

Марија СОКОЛОВА

Паронимите и асоцијативите во македонскиот современ јазик305

Хроники

Ирина БАБАМОВА

Денови на франкофонијата на Филолошкиот факултет
„Блаже Конески“ – Скопје321

Прикази и проекти

Ирина БАБАМОВА

Избор од книжевните преводи од француски на македонски
јазик на членови на Катедрата за романски јазици и книжевности327

Биљана МИРЧЕВСКА-БОШЕВА

Паралелни фразеолошки корпуси337

Снежана ПЕТРОВА

Промоција на зборникот „Јазик, култура и литература
во романскиот простор: традиција и иновација“341

Елисавета ПОПОВСКА

Кон преводите на македонски јазик на три значајни дела
на француската литература351

Наташа СТОЈАНОВСКА-ИЛИЕВСКА

Изработка на електронски корпус од есеи од изучувачи на
англискиот јазик на напредно ниво од РМ во рамките на
Интернационалниот корпус на англискиот јазик на изучувачите365

Ирина ТАЛЕВСКА

Кон првата италијанистичка конференција за млади истражувачи....371

Екатерина ТЕРЗИЈОСКА, Ирен АЛЧЕВСКА

Семинар за професорите по руски јазик во Република Македонија...373

Билјана НАУМОСКА-САРАКИНСКА

ПРОДУКТИВНОСТА ВО КОНТЕКСТ НА ЗБОРООБРАЗУВАЊЕТО ВО АНГЛИСКИОТ ЈАЗИК

Клучни зборови: зборообразување, продуктивност, ограничувања, прагматика, креативност, аналогија, блокирање, семантичка доследност

За продуктивноста во зборообразувањето

Неспорен е фактот дека зборообразувањето е продуктивна дејност, и голем број влијателни авторитети во оваа област, како на пример Адамс, Јесперсен, Лис и Бауер се согласуваат со оваа поставка.¹ Продуктивноста на зборообразувањето претставува значаен фактор во збогатувањето на зборовниот фонд на еден јазик, а сепак поимот *продуктивноста* е еден од најспорените концепти во проучувањата за зборообразувањето, и тоа не во смисла дали одредени зборообразувачки процеси се продуктивни или не, туку до која мера може да се тврди дека зборообразувањето е општо продуктивно.

Поимот *продуктивноста* се поврзува со зборообразувањето со тоа што поимот се однесува на степенот на употреба на одредена граматичка структура при образување нови зборови. Постојат повеќе процеси на зборообразување, некои со поголем, други со помал степен на продуктивност, а англискиот јазик ги користи речиси сите.

¹ Соодветно: ADAMS, 1973: 12-13; JESPERSEN, 1942: 8.1.5; LEES, 1960: xviii; BAUER, 1978: 2.1.2.

Продуктивноста не претставува или-или феномен, туку поскоро станува збор за градација на морфолошки промени во една дадена група поврзани структури. Фактот што одредени тенденции се попродуктивни од други е неспорен дури и кога се земаат предвид други ограничувања. Ова, пак, значајно се поврзува со лексикализацијата, и меѓусебната поврзаност која постои помеѓу продуктивноста и лексикализацијата е прилично сложена. Неспорно е дека, колку подолго еден зборообразувачки процес се употребува продуктивно, толку е поверојатно дека значителен број основи врз кои може да се примени тој процес ќе произведат институционализирани лексеми.

Дури и кога ќе се земат предвид други фактори, се чини дека зборообразувањето честопати се одвива според променливи правила. Кај некои видови образувања, морфолошкиот процес може да покаже склоност кон една тенденција, наместо кон друга. На пример, суфиксот *-ee* се чини прилично продуктивен кога се додава на преодни и непреодни глаголски основи, со тоа што се забележува склоност за врзување со преодни глаголски основи. Всушност, бројот на облици изведени со додавање на суфиксот *-ee* на непреодни глаголски основи – облици кои се составен дел од јазикот или се создадени за дадена прилика – е прилично мал и незначителен. Други примери во овој контекст се суфиксот *-eer*, кој покажува склоност за врзување со основи што завршуваат на *-t*, и инфиксот *-fucking-*, кој покажува склоност да се јави среде основа составена од три или повеќе слогови. Значи, склоноста кон одреден продуктивен вид е значајна појава кога станува збор за продуктивноста, зашто јасно укажува на фактот дека изборот не се сведува едноставно на опција или-или.

Еден морфолошки процес се смета за повеќе или за помалку продуктивен според бројот на нови зборови во чие образување учествува. Одредени зборообразувачки процеси се несомнено продуктивни – некои повеќе, некои помалку – но, во секој случај, станува збор за општ поим кој се употребува во лингвистиката и кој се однесува на креативниот капацитет на корисниците на еден јазик да изведат и да разберат неодредено голем број реченици. Оваа појава особено се разликува од непродуктивните комуникациски системи на животните,

па во овој контекст некои лингвисти ја сметаат за една од основните карактеристики на човечкиот јазик.

Овој поим се употребува и во поограничена смисла, во врска со одредени карактеристики или структури што се јавуваат во употребата во еден јазик. Една структура се смета за *ипродуктивна* ако се повторува при образување други примери од ист тип; на пример, наставката за минато време *-ed* во англискиот јазик се смета за продуктивна, бидејќи кој било нов глагол автоматски ќе ја добие оваа наставка за минато време. Наставката *-er* исто така се смета за продуктивна, бидејќи може да се додаде на речиси секоја нова глаголска основа и да создаде нова лексема со значење „оној што го извршува дејството на глаголот“. Од друга страна, *неипродуктивни* структури го немаат ваквиот потенцијал. На пример, промената од *mouse* (еднина) во *mice* (множина) не претставува продуктивен начин за образување множина; новите именки не би го прифатиле овој начин за правење множина туку би ја употребиле продуктивната наставка *-s*.

Семипродуктивноста, пак, може да е една од две работи: најчесто станува збор за непродуктивност, со примена на лексикализирани форми како корпус од кој се извлекуваат генерализации; или пак, што не е толку веројатно, станува збор за продуктивност со прилично ригорозни ограничувања.

Во контекст на образувањето нови облици и структури, она што сепак треба да се има предвид е фактот што – колку и да се смета даден процес за продуктивен – не е многу веројатно дека постои зборообразувачка тенденција што нема никакви ограничувања, односно дека постои афикс кој може да се додаде буквално на секоја основа во јазикот. На долната граница на продуктивноста се наоѓа аналогијата, каде што може да постои само еден нов облик, додека горната граница е понеодредена.

Во принцип, еден морфолошки процес може да се смета за продуктивен според бројот на нови облици кои ги образува. Така, под поимот „целосна“, т.е. „комплетна“ продуктивност, Грубер подразбира афикс употреблив со сите основи што може да се објаснат со некоја

семантичка, синтактичка, па дури и фонолошка особеност.² Дури и во овој контекст, тешко дека некој зборообразувачки процес може да се смета за целосно продуктивен, зашто претходното постоење на други лексеми најчесто се јавува како некој вид на сопирачка.

Продуктивноста на зборообразувањето е значаен фактор во зголемувањето на огромниот зборовен фонд на англискиот, и воопшто на кој било јазик; самиот факт што процесот на создавање нови лексеми со нови облици не избледува, може да се докаже со само еден преглед на речник на неологизми. Нови облици редовно се појавуваат во весниците, особено во насловите и рекламите, а читателската публика е несомнено свесна за појавата на овие нови облици, како и за новите употреби на старите облици. Во овој контекст, продуктивната природа на зборообразувањето може да се прифати како факт во секоја теорија за него.

Продуктивноста и креативноста

Продуктивноста е една од определувачките карактеристики на човечките јазици, и всушност, е јазична особина која му дозволува на родениот говорител да создаде безброј нови реченици. Се верува дека продуктивноста може да се објасни со правилата на генеративната граматика. Од друга страна пак, *креативноста* ја претставува способноста на родениот говорител да го прошири јазичниот систем на мотивиран, но непредвидлив начин, односно на начин кој не е управуван од правила.

Разликата меѓу продуктивноста и креативноста може да се илустрира со следниот пример за зборообразување. Обликот *headhunter* – ловец на глави – означува член на племе кој ги штити и ги чува главите на човечките жртви на племето. Ова претставува пример за продуктивност: обликот е образуван според фиксни правила кои, во овој случај, може да се објаснат синтактички. Метафоричкиот продолжеток на поимот *headhunter* – ловец на перспективни кадри (за вработување во

² GRUBER, 1976: 322.

претпријатие) – е пример за креативност. Во ретроспектива, сосема е јасно дека овие два збора имаат многу заеднички работи, но имајќи предвид дека *head* нема значење на кадар, ништо во формата *headhunter* не укажува дека може да се јави со второто значење, ниту пак може да се предвиди дека токму таа форма ќе се прошири со ова значење.

Синхрониска и дијахрониска продуктивност

Кога се зборува за зборообразувањето, има опасност да се помеша продуктивноста од дијахрониска гледна точка со продуктивноста од синхрониска гледна точка; ова е поради фактот што во зборообразувањето продуктивноста честопати се сфаќа само како создавање нови лексеми, кои потоа стануваат дел од јазичниот систем. Имплицитно дијахрониските изјави ја проучуваат појавата на нови лексеми во јазикот, а потоа размислуваат за тоа какво влијание има тоа врз јазикот. Од друга страна, во секој јазик постојат бројни облици кои се јавуваат само по потреба, односно само за дадена прилика, и никогаш потоа не влегуваат во јазикот, иако се образуваат според одредени правила на сосема ист начин како и облиците што подоцна добиваат место во јазикот. Родениот говорител е способен да создаде нови зборови во секое време, исто како што ја има способноста да создаде безброј нови реченици. Во јазичниот систем мора да постојат правила, кои дозволуваат да се образуваат овие зборови само за дадена пригода во синхрониската граматика. Судбината на ваквите зборови, создадени од овие правила, е предмет на проучување на дијахронијата.

Подеталното разгледување на синхрониската и дијахрониската продуктивност е особено важно и во контекст на регресивната деривација – зборообразувачки процес каде што се образува попраста форма од посложена. Регресивната деривација се карактеризира со создавање нови лексеми по пат на испуштање, односно бришење на суфикс од сложена форма по аналогија на други примери каде што формите со и без суфикс се лексеми. На пример, *laze* произлегува од претходно постоечкиот облик *lazy*, под претпоставка по аналогија на

craze/crazy. Честопати се нагласува дека овој вид регресивна деривација претставува чист дијахрониски феномен.

Синтактичка и морфолошка продуктивност

Според Лајонс, „се чини дека не постои разлика меѓу продуктивноста на оние што универзално се сметаат за синтактички процеси, и продуктивноста на барем некои деривациски процеси“.³ Од друга страна, Моч тврди дека „неологизмите очигледно не се јавуваат следејќи општи правила независни од конкретни конструкции“.⁴ Во основа, се чини дека синтактичката и морфолошката продуктивност се повеќе слични, одошто се различни. Ако се прифати тезата дека разликата меѓу продуктивноста во однос на образувањето зборови е повеќе квантитативна одошто квалитативна, тогаш синтактичката и морфолошката продуктивност стануваат толку слични, што станува неопходно тие да се разгледуваат во склоп на една иста граматичка компонента.

Интересно е да се види кои се доказите што укажуваат до кој степен морфолошката продуктивност е идентична со, или слична на синтактичката продуктивност. Доколку се идентични, тогаш може да се претпостави дека зборообразувањето би требало да се разгледува во рамките на синтактичката компонента. Спротивно, доколку немаат ништо заедничко, тогаш би било разумно да се претпостави дека зборообразувањето нема никаква поврзаност со синтаксата.

Говорителите на еден јазик ја имаат способноста да создаваат и да разбираат нови реченици од тој јазик. Во овој контекст, доволно е да се направи брз преглед на било кој етимолошки речник, за да стане јасен дијахронискиот факт во однос на создавањето нови облици; приказните од жанрот на научната фантастика честопати се добри извори за современ материјал. Кога се тврди дека зборообразувањето е продуктивно, тоа честопати значи само дека родените говорители можат да образуваат и да разберат нови зборови; врз основа на овој критериум,

³ LYONS, 1977: 527.

⁴ MOTSCH, 1977: 195.

продуктивноста во образувањето реченици и продуктивноста во зборообразувањето се идентични.

Значајно место во дискусијата за продуктивноста зазема влијателната статија на Чомски од 1970 година, насловена *Remarks on nominalization* (*Белешки за номинализацијата*). Чомски тврди дека номинализациите не можат да се разгледуваат трансформативно, односно не може да се смета дека тие се генерираат продуктивно според фиксни правила, а ова е поради фактот што се премногу неправилни. Чомски го именува својот пристап како „лексикалистички“ и го споредува со „трансформативниот“ став што го пропагираат некои други лингвисти, на пример Лејкоф (Lakoff). Значи, Чомски тврди дека сите номинализации, и сите сложенки и изведенки како такви, се независно наведени во лексиконот, односно се сметаат за целосно лексикализирани или прости лексеми. Спротивниот, трансформативен став ја претставува другата крајност: имено, дека ниту една номинализација, и ниту една сложенка или изведенка како таква, не се наведува во лексиконот, туку дека сите тие се изведени по пат на трансформативната синтактичка компонента од граматиката.

Иако Чомски ја споменува можноста за компромисен став меѓу овие две крајности, сепак ја формулира речиси целата дискусија во својата статија во правец на докажување дека трансформативниот став е погрешен начин на гледање на нештата. Всушност, токму еден таков компромисен став може да понуди поточна слика за тоа што навистина се случува во зборообразувањето. Аргументите на Чомски не го исклучуваат генеративниот пристап кон зборообразувањето, а ова е поради тоа што тој се занимава исклучиво со номинализации, и она што важи за нив не мора да важи за сите видови на зборообразување.

Ограничувања во продуктивноста

Потенцијалното зборообразување се изведува со проверка на списокот на ограничувања во однос на даденото образување; доколку е спротивно на присутните спецификации, потенцијалното зборообразување се отфрла. Секако, некои од овие ограничувања – или тенденции –

во дадени околности може да се игнорираат, но во случај кога за да се образува еден збор треба да се прекршат преголем број ограничувања, тогаш тие може да делуваат кумулативно и да го спречат таквото образување.

Ограничувањата на продуктивноста, односно, на зборообразувањето во целина, може да се поделат на оние што се чисто синтактички по својата природа, и на оние што не се. Иако ваквата поделба на прв поглед може да делува произволно и прилично површно, неспорно е дека корисно е да се направи.

Секако, постојат и други видови на ограничувања, каков што е случајот со постоење на збор со лексикализирано значење поинакво од она што му било доделено. Ова лингвистичко ограничување на продуктивноста во англискиот јазик може да се илустрира со фактот што не постои именски облик од глаголот *ignore* (со значењето што го изразува глаголот), а би било корисно да постои. Обликот *ignorance*, иако би претставувал соодветно решение, е лексикализиран со поинакво значење и како таков не ни е на располагање, а обликот *ignoration*, кој се јавува во *Oxford English Dictionary*, на многумина им изгледа несоодветен, па не е навлезен во јазикот.

Постојат и бројни други нелингвистички фактори кои може да ја ограничат продуктивноста на зборообразувачките процеси. Некои од нив може да дејствуваат во прилог на отфрлање на одредени лексички иновации од естетски причини. На пример, Адамс го цитира примерот од *Daily Chronicle* (1909) дека „не може да се измисли полош збор“ од *aviation*.⁵ Ова би можело да повлијае врз говорителите и да ги одврати од образување или од употреба на такви облици. Ваквиот вид ограничување во зборообразувачките тенденции е карактеристичен по својата природа и како таков не може систематски да се проучува, иако несомнено се јавува како уште еден дополнителен филтер во зборообразувачките процеси.

Што се однесува до синтактичките ограничувања, тие може провизорно да се дефинираат како ограничувања кои влијаат врз правилата, конфигурацијата и/или врз карактеристиките што доведуваат

⁵ ADAMS, 1973: 2.

до образување низа од основа и афикс или, во случај на образување сложенки, доведуваат до низа од две или од повеќе основи.

Прагматиката и зборообразувањето

Во последно време голем број лингвисти, на пример Бауер, Даунинг, Гекелер, Кариус, Лајтнер, Липка, Љунг, Томпсон и Ворен, независно еден од друг заклучуваат дека, со цел да се дојде до еден прифатлив приказ на зборообразувањето, мора да се задоволат прагматските фактори.⁶ Општо земено, прагматиката може да се дефинира како влијание на знаењето и верувањата во врска со структурата на светот, во споредба со знаењето за јазичниот систем.

1) Еден начин како прагматските фактори влијаат и го ограничуваат зборообразувањето е со т.н. *услов за ѝосѝоење*. Ова значи дека, како општо правило, нема да се образува збор за да се означи предмет/дејство/особина што не постои. Секако, прашањето дали нешто постои или не, мора да се сфати во прилично широка смисла, со цел да се дозволи фиктивно, т.е. измислено и митолошко постоење, или пак нешто што постои во светот онака како што тоа го сфаќа говорителот. На пример, во вистинскиот свет не постои збор како *magpie-brake* (*сѝпрачкокочница*), бидејќи во вистинскиот свет не постои нешто кое може да се опише на овој начин. Меѓутоа, ова важи во вистинскиот свет, а не во јазикот. Ако во некоја бајка се зборува, на пример, за летечки тикви чие движење се запира со тоа што *сѝпрачки* (*magpies*) ги влечат наназад, тогаш *сѝпрачкокочница* (*magpie-brake*) би била сосема прифатлива појава. Неспорно е дека може да се измислат уште бројни други контексти каде што истиот збор би бил сосема прифатлив. Ова е мошне важно, зашто непостоењето⁷ на даден облик, или толкувањето на

⁶ Соодветно: BAUER, 1978; DOWNING, 1977; GECKELER, 1977; KARIUS, 1976; 1977; LEITNER, 1977; LIPKA, 1977; LJUNG, 1970; THOMPSON, 1975; WARREN, 1978.

⁷ Иако во дискусиите за продуктивноста во зборообразувањето се јавува употреба на овие поими, опасно е да се тврди дека одредена сложенка или изведенка „не постои“. Со помош на речници може да се провери дали некој збор е навлезен во употреба или не, но не и за тоа дали тој постои или не. Она што може да се каже во тој случај е дека

тој облик, честопати се употребува како аргумент против продуктивноста во зборообразувањето. На пример, Џакендоф тврди дека: „Дел од знаењето што еден говорител го има за англискиот лексикон е и начинот на кој значењето на една сложенка се поврзува со значењето на нејзините составни делови: така, би рекле дека некој не го знае англискиот јазик ако го употреби зборот *garbage man* (*ѓубреџија*) со значење „човек направен од ѓубре“ (a man made out of garbage), по аналогија на зборот *snowman* (*Снешко*)“.⁸

Но, од друга страна, ова не значи дека *garbage man* со такво значење („човек направен од ѓубре“) треба граматички да се блокира, бидејќи сепак постојат контексти во кои може да се јави; иако би звучело чудно поради институционализираното значење што го има, сепак не би можело да се смета за неграматичко. Едноставно, сè зависи од тоа дали постои нешто во искуството на самиот говорител, што разумно би можело да се означи со тој збор. Во тој контекст, фактот што зборот *lickability* („*лижливост*“) не се јавува во *Oxford English Dictionary* или во речникот *Webster's* воопшто не значи дека суфиксот *-ability* е непродуктивен, туку дека едноставно не се јавила некоја поголема потреба постојано да се говори за *лижливост*а на некое лижавче, шеќерна волна или поштенска марка.

2) Не само што една лексема мора да означува нешто што говорителот смета дека постои туку таа мора да означува и нешто што може да се именува; тука влегува во игра т.н. *услов за именување*. Според Роуз, врските кои можат да се изразат деривациски се општи и едноставни, а можеби и универзални.⁹ Доколку ова е точно, тогаш е од голема важност за зборообразувањето, бидејќи е општо познато дека различни јазици означуваат различни аспекти на реалноста во својата структура, па може да се очекува дека такви разлики би се појавиле и во деривациските системи на јазиците. Независно од тоа дали односите кои може да се означат во деривирање, односно изведување, се универзални

корисникот, односно, писателот или говорителот, не наишол на тоа одредено зборообразување.

⁸ JACKENDOFF, 1975: 655.

⁹ ROSE, 1973: 516.

– јасно е дека во еден јазик може да се воведат нови деривациски ознаки со цел да се изразат нови значења, ако се јави потреба од тоа. Таков е случајот со современата употреба на суфиксот *-nik* во англискиот јазик, за да значи „некој кој ги отфрла стандардните општествени норми“, така што во тој контекст, дали нешто може да се именува или не, мора да се прифати како прагматски фактор.

Од друга страна, овој услов за именување кај сложените зборови мора да подлежи на поопшти правила кои раководат со прифатливоста на лексичките ентитети – како оние што се споменуваат кај Чомски,¹⁰ дека предмети кои се опишуваат од страна на именки мора да задоволат одреден „услов на просторна и за временска блискост“. Чомски тврди дека таквите ограничувања се универзални и дека мора да се применуваат како филтри како кај сложените, така и кај простите лексеми.

Блокирањето и зборообразувањето

Ароноф го употребува поимот *блокирање* за да го објасни феноменот кога појавата на даден сложен облик е оневозможена поради фактот што некој друг таков облик веќе постои. Самиот облик кој го предизвикува блокирањето може да биде сложен или прост. На пример, Болинџер укажува дека, и покрај продуктивноста на суфиксот *-er* во англискиот јазик, не постои облик *stealer* поради веќе постојниот облик *thief* (*крадец*), кој го има тоа значење.¹¹ Исто така, постоењето на облиците *bad* (*лош*) и *small* (*мал*) го блокира образувањето на **ungood* (**недобар*) и **unbig* (**неголем*).

Ова, всушност, може да се сфати како проширување на прагматскиот фактор споменат погоре; лексемата не само што треба да има што да означува туку треба да постои и потреба таа нова лексема да го значи истото, пред да се образува нова лексема која ќе биде

¹⁰ CHOMSKY, 1965: 29.

¹¹ BOLINGER, 1975: 109. Според Oxford English Dictionary, *stealer* се употребува во случај кога украдениот предмет е наведен, додека *thief* се употребува без да има потреба да се наведе што е украдено.

прифатена од страна на лингвистичката заедница, односно од страна на говорителите. Поради тоа што прифаќањето од страна на говорителите е значаен дел од процесот на зборообразување, може да се види дека блокирањето не го спречува толку образувањето на сложени зборови, создадени само за некоја дадена околност, колку што го спречува нивното институционализирање. Така, иако *stealer* може, на пример, да се јави во употреба во дадена околност, најверојатно не повеќе од еднаш, оваа лексема сепак не би била прифатена, освен ако не се употреби за да означи некоја нова подгрупа на *thieves* или *robbers*; или пак како што може да се види во *Oxford English Dictionary*, со сосема ново значење, како што го употребува, на пример, Шекспир – *the ten stealers*, со значење ‘*џурџурџии*’.

Ароноф понатаму го развива овој концепт, каде што наведува некои именки поврзани со придавски основи на *-ous*, како на пример:

пр.1.	<i>various</i>	----	<i>variety</i>
пр.2.	<i>curious</i>	----	<i>curiosity</i>
пр.3.	<i>glorious</i>	<i>glory</i>	* <i>gloriosity</i>
пр.4.	<i>furious</i>	<i>fury</i>	* <i>furiosity</i>

Може да се каже дека постоењето на именките *glory* или *fury* го блокираат образувањето на облиците со *-ity*, но потоа наведува дека номинализација со суфиксот *-ness* е секогаш возможна. Според Ароноф, ова е така бидејќи создавање именки со суфиксот *-ness* е крајно продуктивна трансформација, со тоа што лингвистот нема потреба да ја наведува таквата номинализација во лексиконот. Постои обратно пропорционална врска помеѓу продуктивност и институционализирање, односно лексикализирање, така што најпродуктивната схема не е лексикализирана, а од друга страна, целосно лексикализираните процеси не се продуктивни. Ова води до заклучокот дека на продуктивноста, всушност, не може да се гледа како на или-или феномен.

Ограничувања на основата при зборообразување

Одредени основи не дозволуваат да дојде до зборообразување како резултат на некој аспект во нивната појава. Тие може да се *фонолошки*, *морфолошки*, *лексички* или *семантички*.

Фонолошки ограничувања

Во одредени случаи, дали основата може да биде предмет во зборообразувачки процес или не, може да зависи од сегменталната фонолошка форма што ја има. Хаселрот го наведува францускиот суфикс *-ette*, со кој се образуваат деминутивни облици, како суфикс кој не се додава на основа што завршува на /t/ или на /d/.¹² Во англискиот јазик, на пример, додавање на суфиксот *-ly* на придавки кои завршуваат на *-ly* со цел да се образуваат прилози се смета за прилично несмасна трансформација. Иако во *Oxford English Dictionary* може да се најдат *friendly* и *silly*, сепак, употребата на овие облици во најголема мера се избегнува, и суфиксот *-ly* не се смета за продуктивен додаток на придавки кои завршуваат на *-ly*:

пр.5.		*elderlily
пр.6.		*miserlily
пр.7.		*sisterlily
пр.8.		*worldlily

Ограничувањата од ваков вид се прилично чести, а освен сегменталните ограничувања на основата, може да се јават и супрасегментални ограничувања. Во англискиот јазик тие може да се илустрираат со инфиксите *-bloody-*, *-bloomin(g)-*, *-fucking-*, како и други облици кои се јавуваат сред зборот, со кои се образува облик како, на пример, *absobloominlutely*. Оваа појава е прилично ретка во англиската морфологија, зашто претставува единствен случај на продуктивна инфикација во англискиот јазик, како и поради фактот што самите инфикси претставуваат потенцијални зборовни облици, а не зависни

¹² HASSELROT, 1972: 13.

морфеми, како што е случајот со повеќето англиски афикси. Исто така, интересно е да се забележи дека облиците кои се образуваат по пат на инфиксација никогаш не остануваат трајно прифатени, а ова е, се чини, резултат на високиот степен на продуктивност на овој процес, што изгледа повеќе како да е флективна трансформација одошто деривациска (како што најчесто се смета дека е).

Во повеќето случаи, овие инфикси се јавуваат веднаш пред слогот на основата каде што паѓа лексичкиот нагласок; така, додека обликот *licketyfuckingsplit* би бил прифатлив, обликот **lickfuckingtysplit* не би бил. Долунаведените примери, кои се јавуваат во речникот *McMillan* (1980), го илустрираат ова:

пр.9.	<i>albloodymighty</i>
пр.10.	<i>imfuckingpossible</i>
пр.11.	<i>kangabloodyroo</i>
пр.12.	<i>propafuckingganda</i>

Од друга страна, следниве примери, исто така наведени во речникот *McMillan* (1980), се необични поради тоа што кај нив се јавува потреба да се прераспредели нагласокот на финалниот слог, иако неговото вообичаено место би било тој да се најде на првиот слог од основата:

пр.13.	<i>handibloodycap</i>
пр.14.	<i>dimfuckingwit</i>
пр.15.	<i>atmofuckingsphere</i>

Меѓутоа, и во овие случаи, слогот по инфиксот вообичаено би имал секундарен нагласок. Тешко е да се додадат инфикси на зборови кои се акцентирани на првиот слог и кои понатаму немаат спореден нагласок, зборови како што се *solid* и *criminal*. Така, нагласокот на една лексема е од круцијално значење за тоа дали таа може да се јави како основа за инфиксација.

Не само што инфиксите како *-fucking-* се ограничени од нагласокот во однос на тоа каде може да се јават во зборот, туку тие се ограничени и од схемата на слогови. Поради тоа што *-fucking-* е инфикс,

најмалиот облик во кој може да се појави е двосложен збор со акцент на вториот слог. Највообичаената схема за појавата на овој инфикс е во зборови кои се состојат од три или од повеќе слогови, како, на пример, во следните:

пр.16.		<i>imfuckingpossible</i>
пр.17.		<i>ecofuckingnomics</i>
пр.18.		<i>incanfuckingdescent</i>
пр.19.		<i>confronfuckingtation</i>

Алтернативна анализа во случаи каде што може да постои ограничување на повеќесложни основи е дека дадениот афикс се јавува само со класични основи. Ова може да се илустрира со примерот на образување именки со префиксот *mal-*, каде што основата најчесто се состои од повеќе од еден слог. Слично на ова, и суфиксот *-ize* најчесто се додава на основи составени од повеќе од еден слог, иако како исклучок на ова може да се наведат следните примери:

пр.20.		<i>filmize</i>
пр.21.		<i>Grecize</i>

Морфолошки ограничувања

Една неспорна карактеристика на морфолошки системи е фактот што позајмените зборови честопати поинаку се однесуваат од домашните зборови, и од морфолошка и од фонолошка гледна точка. На пример, во чешкиот и во германскиот јазик не може да се спојуваат домашни основи со странски афикси или пак странски основи со домашни афикси. Во англискиот јазик е неопходно да се означат дали одреден изведен збор потекнува од латинскиот, односно, дали станува збор за т.н. латинат или не, за да се објаснат одредени појави – како, на пример, веларното омекнување, кое се јавува само кај зборови што потекнуваат од латинскиот. Ароноф укажува дека одредени суфикси може да се додадат само на основа [+латинат], додека, пак, други суфикси може да се додадат само на основа [-латинат].¹³ Така, во првата група

¹³ ARONOFF, 1976: 51-52.

може да го споменеме суфиксот *-ity*, а во втората група тоа е суфиксот *-hood*. Тој понатаму укажува на фактот дека таквите карактеристики не се од чисто етимолошка природа, поради тоа што зборови етимолошки изведени од латинскиот јазик може да се сметаат за домашни. Не се знае точно кои фактори влијаат на ова дијахрониско поместување во статусот, но тоа е присутно и на други места; имено, групата придавки кои може да се употребат како прв елемент во сложенки составени од *придавка + именка* е ограничена група, која се состои претежно од (најчесто еднословни) придавки од германско потекло. Меѓутоа, во оваа група има и голем број придавки кои, етимолошки гледано, се позајмени од романските јазици.

Процесот на суфиксација може да е чувствителен и на одредени суфикси кои се веќе присутни во склоп на основата на еден или на друг начин. На пример, во германскиот јазик не може да се образува деминутивен облик од основа која го содржи женскиот деривациски маркер *-in*. Слично на ова, во англискиот јазик ниту еден суфикс не може да се додаде на основа која завршува на истиот тој суфикс, односно, следните облици се невозможни:

пр.22.		*joy-ful-ful
пр.23.		*helpless-ness-ness
пр.24.		*duke-dom-dom

Тука не станува збор за блокирање поради претходна суфиксација, како што може да се види од обликот *help-less-ness*, туку поради идентитетот на суфиксите.

Ароноф, исто така, укажува дека може да одигра улога и самиот состав на основата.¹⁴ На пример, кај придавки кои имаат завршеток *-al*, а кои се изведени од именки кои имаат завршеток *-ment*, ако *-ment* се додаде на глаголки корен, тогаш не се образува придавка со завршеток *-al*, но ако *-ment* е дел од коренот, тогаш може да се образува придавка која завршува на *-al*.¹⁵ Ова е илустрирано во примерите што следат:

¹⁴ ARONOFF, 1976: 53-54.

¹⁵ Ароноф споменува два контра-примера: *governmental* и *developmental*. *Government* не е само морфолошки лексикализиран, туку е и семантички лексикализиран.

пр.25.	*orna	Ornament	ornamental
пр.26.	employ	employment	*employmental

Така, кај правилата во зборообразувањето треба да се прави разлика помеѓу основа која функционира како корен, и основа која е нешто повеќе од обичен корен. Морфолошката класа на основата е исто така важна, а Етинџер ова го докажува со примерот за латинскиот суфикс за образување деминутивни облици *-(c)ul-*.¹⁶ Имено, присуството или отсуството на *-c-* е условено од деклинацијата на основата, со тоа што *-c-* не се додава на именки од прва и од втора деклинација, но се додава на именки од трета, четврта и од петта деклинација.

Лексички ограничувања

Одредени зборообразувачки процеси се предизвикани или ограничени од страна на поединечни основи. Лајтнер, на пример, укажува на фактот дека во англискиот јазик завршетокот *-ric* се јавува заедно само со зборот *bishop*.¹⁷ Ова претставува екстреман случај, што најверојатно би бил поеконично доловен со тоа што обликот *bishopric* би бил наведен како лексикализирана лексема, но постојат и други примери кои слично се однесуваат. Тука може да се спомене и случајот со образување именки кои завршуваат на *-ity* од придавски основи со завршеток *-ous*. Имено, кај некои облици *-ous* станува *-os-*, и така имаме:

пр.27. | *curious* (љубопитен) – *curiosity* (љубопитност)

додека кај други облици исчезнува, како што е случај подолу:

пр.28. | *voracious* (ненаситен) – *voracity* (ненаситност)

Не постои начин со кој ќе се предвиди која схема ќе биде употребена, и како резултат тие мора да се наведат во лексиконот со различните основи. Претпоставката е дека помалку продуктивните низи се јавуваат само во лексикализирани основи.

¹⁶ ETTINGER, 1974a: 7.

¹⁷ LIGHTNER, 1975: 633.

Семантички ограничувања

Ваквите ограничувања на основата во деривативните процеси се прилично чести и може да се најдат бројни примери со кои може да се илустрираат. Така, еден пример каде што конкретна семантичка карактеристика е неопходен предуслов при изведбата на зборообразувачки процес е примерот со придавки кои завршуваат на *-ed*, како, на пример, *blue-eyed*, *three-legged*, *red-roofed*. Во врска со ова се произнеле голем број лингвисти, меѓу кои се Бирд, Хиртел, Хадсон, Љунг и Штајн.¹⁸ Во овој контекст, се тврди дека дадената основа мора неутуѓиво да припаѓа на главната именка, што придавката ја модификува. Така, облиците **a two-carred man* или **a blue-shoed woman* не се можни комбинации поради тоа што *car* (кола) и *shoe* (чевел) не се нешто што се смета за неутуѓива сопственост.

Дискусијата оди во насока на прашањето – кои други фактори се вклучени, и како може да се дефинира неутуѓива сопственост, односно што значи кога ќе кажеме дека нешто е неутуѓив дел од нешто друго. Неспорно е дека одредени семантички особини се неопходни во зборообразувачките процеси. Она што изненадува е дека таа семантичка особина се однесува на главната именка, а не на основата на придавката, односно интуитивно се чини дека повеќе се однесува на нешто што неутуѓиво му припаѓа на еден човек, како на пример, раце, нозе, очи, и т.н., отколку особина на рацете, нозете и очите што неутуѓиво му припаѓаат на човекот. Од лингвистичка гледна точка, полесно е да се наведат предметите што неутуѓиво му припаѓаат на човекот, отколку за секој предмет да се наведат оние на кои неутуѓиво им припаѓаат. Ова е така, бидејќи во првиот случај се работи за затворен список, додека во вториот случај се работи за отворен список.

Зимер, кој тврди дека во англискиот јазик негативните префикси не се употребуваат заедно со придавски основи кои имаат негативна вредност во рамките на оценувачка градација, како на пример *good-bad*

¹⁸ Соодветно: BEARD, 1976; HIRTLE, 1969; HUDSON, 1975; LJUNG, 1970, 1976; STEIN, 1976.

(*добро–лошо*), наведува еден интересен пример.¹⁹ Имено, според него, „понеутрален начин да се изрази ова би било да се каже дека само неозначениот облик кај еден антонимиски пар кој искажува градација на рангирање може да се спои со негативен префикс“. Така, облиците *unwell*, *unhappy*, *uncheerful*, *unoptimistic* се прифатливи, додека облиците **unill*, **unsad*, **unsorrowful*, **unpessimistic* не се.

Семантичка доследност во зборообразувањето

Според Ароноф и Зимер, колку еден зборообразувачки процес е попродуктивен, толку полесно може да се одреди неговиот семантички ефект.²⁰ Ароноф ова го илустрира со именки кои завршуваат на *-ness* и на *-ity*. Имено, значењата на именките изведени со суфиксот *-ness* се однесуваат на изразување избор помеѓу три зафата на глаголот; од друга страна, пак, со суфиксот *-ity* се образуваат семантички посложени именки, па овој процес е помалку продуктивен. Ова се совпаѓа со лексикализацијата и институционализацијата – односно, институционализираните или лексикализираните лексеми може да се семантички непредвидливи, додека зборовите создадени само за дадена околност не се и не може да бидат. Високопродуктивните суфикси, кога продуктивно се употребуваат, мора да имаат предвидливо значење. Ова укажува на фактот дека семантичката доследност е поврзана со продуктивноста, а недостатокот од семантичка доследност мора да се наведе во лексиконот. Всушност, како што тврди Ароноф: „Логично е, корелацијата е сосема разумна: колку посигурен е говорителот во значењето на даден збор, толку поверојатно е дека ќе го употреби“.²¹

Продуктивност и аналогија во зборообразувањето

Повремено се образуваат сложени облици кои се или уникатни и единствени, или се прилично ограничени во однос на продуктивноста,

¹⁹ ZIMMER, 1964: 15.

²⁰ ARONOFF, 1976: 388f; ZIMMER, 1964.

²¹ ARONOFF, 1976: 39.

односно се ограничени на два-три облика. Во вакви случаи, неопходно е да се зборува не толку за правилата во зборообразувањето, колку за аналогијата во зборообразувањето. Под поимот *зборообразување по аналогија* се подразбира создавање нов облик кој е јасно и недвосмислено моделиран врз веќе постоечка лексема, и кој притоа не предизвикува појава на продуктивна серија образувања – односно, според Томпсон, постои разлика меѓу продуктивност и аналогија;²² ова, секако, не ја отфрла можноста дека образувањето по аналогија ќе мотивира појава на серија образувања. Исто така, постојат облици кои се чинат создадени како резултат на случајна фонетска сличност, и тие не можат да се објаснат со ниту едно правило. Во секој случај, ваквото објаснување за образувањето по аналогија е прилично поограничено од она што вообичаено се јавува во дијахрониските проучувања, па во таа смисла е исто толку поврзано со креативноста, колку што е со продуктивноста.

Библиографија

- ADAMS, V. (1973): *An Introduction to Modern English Word-Formation*, London, Longman.
- ARONOFF M. (1976): *Word Formation in Generative Grammar*. Massachusetts: The MIT Press.
- BAUER, L. (1978): *The grammar of nominal compounding, with special reference to Danish, English, and French*. Odense, Denmark: Odense Univ. Press.
- BEARD, R. (1976): "Once more on the analysis of adjectives." *Journal of Linguistics* 12, 155-157.
- BEECHER, H. (2004): "Derivational Paradigm in Word Formation", Research Paper I.
- CHOMSKY, N. (1965): *Aspects of the theory of syntax*, MIT Press.
- GRUBER, J. (1976): *Lexical structure in syntax and semantics*, North Holland, New York.

²² THOMPSON, 1975: 347.

- HIRTLE, W. H. (1969): “-ed Adjectives like Verandahed and Blue-Eyed”, *Journal of Language* 6:19-36.
- HUDSON, R. A. (1975): “Problems in the analysis of ed-adjectives”, *Journal of Linguistics* Volume 11, Issue 01, March 1975, pp 69-72.
- JACKENDOFF, R. (1975): “Morphological and semantic regularities in the lexicon”, *Language* 51, pp. 639-671.
- JESPERSEN, O. (1942): *A Modern English Grammar on Historical Principles*, Part VI, *Morphology*, London: Allen and Unwin.
- LEES, R. B. (1960): *The grammar of English nominalizations*, The Hague: Mouton.
- LIGHTNER, T. M. (1975): “The Role of Derivational Morphology in Generative Grammar”, *Language* 51 (3), pp.617-638.
- LJUNG, M. (1970): *English Denominal Adjectives*, Lund: Acta Universitatis Gothoburgensis.
- LYONS, J. (1977): *Semantics, Volumes 1 and 2*, Cambridge: University Press
- MOTSCH, W. (1988): “On Inactivity, Productivity and Analogy in Derivational Processes”, *Linguistische Studien*, Reihe A 179, pp. 1–30.
- STEIN, G. (1976): “Semi-productive lexical rules: a note on -ed adjectives”, *Journal of English Linguistics* 10, 30-93.
- THOMPSON, H. (1975): “The cycle: a formal statement”, in R. E. GROSSMAN, L. J. SAN and T. J. VANCE (eds.), *Papers from the Eleventh Regional Meeting*, Chicago Linguistic Society, Chicago, Illinois, pp. 589-603.
- WARREN, B. (1978): *Semantic patterns of noun-noun compounds*, Gothenburg studies in English, Acta Universitatis Gothoburgensis.
- ZIMMER, K. E. (1964): *Affixal Negation in English and Other Languages: an Investigation of Restricted Productivity*, New York: Linguistic circle of New York.

Biljana NAUMOSKA-SARAKINSKA**PRODUCTIVITY IN THE CONTEXT OF WORD FORMATION IN ENGLISH***Summary*

The productivity of word formation plays an important role in the expansion of the vocabulary of a given language, and, yet, the term productivity itself is perhaps one of the most controversial concepts in the studies connected to word formation. The issues raised are not so much in terms of whether certain word-formational are productive or not, but, rather, to what extent it may be claimed that word formation is productive in general. The term productivity is related to word formation in that it refers to the degree of use of a given grammatical structure in the formation of new words. There are a number of process that are employed in the formation of new words, some with a higher degree of productivity, others with a lower degree, and the English language makes use of almost all of them. In fact, the concept of productivity is not an either/or phenomenon, rather, it represents a gradation of morphological changes in a given group of related structures. The fact that certain tendencies are more productive than others cannot be disputed, even when other restrictions are taken into account. This, on the other hand, is closely related to lexicalization, and the ties that exist between productivity and lexicalization are relatively complex ones. Generally speaking, a given morphological process may be seen as productive according to the number of new forms that it has created. New forms of words appear on a regular basis in headlines and advertisements, for example, and people are undoubtedly aware of their appearance, as well as the new uses of the old forms of words. In this sense, the productive nature of word formation may be taken as a fact in any theory connected to it.

Key words: word formation, productivity, restrictions, pragmatics, creativity, analogy, blocking, semantic consistency